

DROGA DO ROZWIJANIA KOMPETENCJI

ŻYCIA W RÓŻNORODNYM

PODREČZNIK
DO GRY

CULTURE

CROSSOVER



Autorka: Katarzyna Błasińska

© **Copyright by** Autorka & Fundacja Instytut Równowagi Społeczno-Ekonomicznej, Gdańsk 2022

Projekt graficzny & design: Sara Podwysocka

Wsparcie Komisji Europejskiej dla produkcji tej publikacji nie stanowi poparcia dla treści, które odzwierciedlają jedynie poglądy autorów, a Komisja nie może zostać pociągnięta do odpowiedzialności za jakiegokolwiek wykorzystanie informacji w niej zawartych.



Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union



WSTĘP

Komunikacja międzykulturowa nie jest tematem nowym, także w obszarze pracy z młodzieżą. Jej znaczenie wzrasta proporcjonalnie do rozwijających się procesów migracji, częstej zmiany miejsca pracy oraz życia. Różnorodne kulturowo grupy są już nie tylko rzeczywistością międzynarodowych firm, ale także szkół, uniwersytetów i organizacji pozarządowych. Naturalnie dochodzi w tych miejscach do komunikacji międzykulturowej, czyli procesu, w którym dwie lub więcej osób o różnym doświadczeniu kulturowym wchodzi w interakcję. Komunikację międzykulturową można zatem zdefiniować jako wymianę informacji pomiędzy osobami o różnym doświadczeniu kulturowym, która może, ale nie musi być procesem świadomym. Efektywna komunikacja międzykulturowa jest kompetencją niezbędną dla osób pracujących w różnych regionach świata, lub z osobami z różnych kultur i ułatwia nawiązanie harmonijnych relacji, zapobiegając sytuacjom konfliktowym. Jedną z barier skutecznej komunikacji międzykulturowej jest etnocentryzm, czyli założenie, że wszyscy ludzie widzą świat dokładnie tak jak ja. Do tej pory opracowano wiele narzędzi i metod pracy do wykorzystania w edukacji międzykulturowej, których celem jest podkreślenie podobieństw między ludźmi, także z różnych kultur. Gra "Culture Crossover" powstała jako odpowiedź na potrzebę rozwijania narzędzi edukacyjnych, które zachęcają osoby uczące się do wyjścia poza własną perspektywę i rozwijania wrażliwości międzykulturowej, która jest pomocna w przejściu od etnocentryzmu do etnorelatywizmu.

Gra została opracowana przez sześć organizacji: Fundację Instytut Równowagi Społeczno-Ekonomicznej z Polski, Make it Better i Sugo Design z Portugalii, Elios z Włoch, KulturLife z Niemiec, I-Participate z Grecji przy wsparciu Grupy Młodzieżowej, która konsultowała grę na każdym etapie jej tworzenia. Gra została zaprojektowana jako narzędzie do wykorzystania przez edukatorów i trenerki w edukacji formalnej i pozafor-

malnej, ale mogą z niej korzystać także wszystkie osoby zainteresowane rozwijaniem kompetencji międzykulturowych.

Niniejszy podręcznik został opracowany z myślą o wspieraniu trenerów i edukatorek w pracy w obszarze edukacji międzykulturowej z wykorzystaniem gry. Jest on swoistą pigułką wiedzy, która może być pomocna przy projektowaniu i prowadzeniu szkoleń i lekcji.

STRESZCZENIE

W pierwszym rozdziale podręcznika krótko opisano rozumienie kultury i komunikacji międzykulturowej, a także przedstawiono teorię uczenia się międzykulturowego stanowiącą podstawę do stworzenia gry: teorię Wymiarów Kultury Hofstede oraz Model Rozwoju Wrażliwości Międzykulturowej.

Rozdział drugi przedstawia kompetencje potrzebne do uczenia się międzykulturowego: wiedzę i umiejętności, postawy, uczucia oraz zachowania.

W rozdziale trzecim opisano różne podejścia i kluczowe aspekty warte rozważenia przez osoby zajmujące się edukacją międzykulturową.

Rozdział czwarty opisuje grę i przedstawia możliwości jej wykorzystania podczas lekcji lub szkolenia. Zawiera wskazówki dla edukatorek i trenerów zebrane podczas testowania gry oraz inspiracje do jej wykorzystania w różnych kontekstach i z różnymi grupami osób uczących się.

Mamy nadzieję, że podręcznik pomoże Wam w rozwijaniu edukacji międzykulturowej, a wraz z grą stanie się inspiracją do odkrywania i doceniania różnic.

Efektywna komunikacja międzykulturowa jest kompetencją niezbędną dla osób pracujących w różnych regionach świata, lub z osobami z różnych kultur i ułatwia nawiązanie harmonijnych relacji, zapobiegając sytuacjom konfliktowym

1. TEORIE EDUKACJI MIĘDZYKULTUROWEJ

Opracowanych zostało wiele definicji kultury, które różnią się w zależności od obszaru pracy osoby, która je utworzyła, czasu powstania, regionu geograficznego i potrzeby, która za nią stoi. Przez bardzo długi czas, w psychologii międzykulturowej kultura była definiowana jako normy, wartości i zachowania charakterystyczne dla określonej grupy osób. Z założenia zdecydowana większość osób rozpoznawała te zachowania, normy i wartości, a osoby, dla których były one dalekie należały do mniejszości. Takie podejście wydaje się być nieadekwatne w obecnych czasach, które charakteryzują się częstymi migracjami, podróżami, zarówno fizycznymi, jak również wirtualnymi i licznymi kontaktami z osobami z różnych kultur. Co więcej, to redukcjonistyczne spojrzenie na kulturę ogranicza rozumienie teorii i metodologii, które są nieadekwatne do rzeczywistości młodych ludzi i które promują uproszczone analizy i rozwiązania złożonych problemów.

Kultura jest definiowana poprzez interakcje między ludźmi, jest płynna w swojej ekspresji i stale ewoluuje oraz dostosowuje się do doświadczanej rzeczywistości

W ujęciu konstruktywistycznym kultura jest definiowana poprzez interakcje między ludźmi, jest płynna w swojej ekspresji i stale ewoluuje oraz dostosowuje się do doświadczanej rzeczywistości. Kultura ewoluuje i kształtuje się na nowo na przestrzeni lat na co wpływają kontakty między różnymi grupami osób, wymiana kulturowa i ekonomiczna oraz globalizacja.

Sposób rozumienia kultury wpływa na naszą interpretację rzeczywistości kulturowej, interakcje z innymi ludźmi oraz rozumienie tożsamości własnej i innych. Kulturę można zatem zdefiniować jako sposób, w jaki ludzie organizują otaczający ich świat. Jest to społeczna umowa nadająca znaczenia określonym rzeczom, tworząca ich hierarchię i powiązania, co prowadzi do sytuacji, w której te same rzeczy mogą być różnie postrzegane przez różne grupy ludzi, a ich znaczenie i hierarchia mogą się różnić. Komunikacja międzykulturowa próbuje zrozumieć i opisać różne kultury, a tym samym ułatwić interakcję między różnymi grupami.

Kulturę można zatem zdefiniować jako sposób, w jaki ludzie organizują otaczający ich świat

W komunikacji międzykulturowej analiza zachowań i wartości odbywa się na poziomie grupy, co oznacza, że wykorzystuje ona uogólnienie jako sposób opisu kultury. Na tej podstawie każda grupa może być opisana przez pryzmat różnych cech. Zdecydowana większość osób będzie identyfikowała się z tym opisem, ale oczywiście znajdą się osoby, które mogą myśleć i zachowywać się inaczej.

W komunikacji międzykulturowej analiza zachowań i wartości odbywa się na poziomie grupy, co oznacza, że wykorzystuje ona uogólnienie jako sposób opisu kultury

W edukacji międzykulturowej najważniejsze jest założenie, że nie ma lepszych i gorszych kultur, tak samo ja nie ma ich hierarchii. Konsekwencją tego jest zrozumienie, że przynależność do różnych grup, zarówno intencyjna, jak i przypisana, może zmieniać się wraz z upływem czasu. Edukacja międzykulturowa uznaje istnienie ogólnej charakterystyki określonej kultury, a jednocześnie podkreśla indywidualne podejście do przeżywania kultury, jak również jej wewnętrzne różnicowanie. Dlatego też, zamiast zamykać ludzi w "pudełkach kulturowych", bada się, w jaki sposób osoby są pod różnym wpływem kultury dominującej, jak identyfikują się z cechami różnych kultur i jak tworzą własną mozaikę tożsamości. Umieszczanie ludzi "w pudełkach" ze względu na posiadany paszport, miejsce urodzenia, wygląd lub z jakiegokolwiek innej przestanki, który wzmacnia oddziaływanie stereotypów, lub postrzeganie poszczególnych osób jako "ambasadorów" swojego kraju jest tendencyjnym sposobem uczenia się międzykulturowego. To, że ludzie urodzili się lub mieszkają w danym kraju, nie oznacza, że mogą mówić w imieniu całej populacji lub że mogą być odpowiedzialni za decyzje swojego rządu. Proces uczenia się międzykulturowego wspiera osoby uczestniczące w zrozumie-

Najważniejsze jest założenie, że nie ma lepszych i gorszych kultur, tak samo ja nie ma ich hierarchii



niu wpływu doświadczenia kulturowego na rozwój ich tożsamości oraz na ich relacje interpersonalne i międzykulturowe.

MODELE I TEORIE EDUKACJI MIĘDZYKULTUROWEJ

Istnieje wiele modeli teoretycznych wyjaśniających relacje międzykulturowe pomiędzy grupami, definiujących kompetencje międzykulturowe lub opisujących procesy uczenia się międzykulturowego. Modele teoretyczne, zakładając uwzględnienie realiów historycznych i społecznych, przedstawiają punkty odniesienia prowadzonych analiz i pomagają wypracować sposoby radzenia sobie z wyzwaniami pojawiającymi się w działaniach edukacyjnych. W pracy nad grą Culture Crossover oparliśmy się głównie na dwóch teoriach: teorii Wymiarów Kultury Hofstede oraz Modelu Rozwoju Wrażliwości Międzykulturowej.



TEORIA WYMIARÓW KULTURY HOFSTEDE

Teoria wymiarów kulturowych, opracowana przez Geerta Hofstede w 1980 roku, jest ramą wykorzystywaną do zrozumienia różnic kulturowych, w celu dostosowania sposobów prowadzenia biznesu do norm i zachowań partnerów.

Hofstede zidentyfikował sześć kategorii, które opisują kulturę:

- ✓ Wskaźnik dystansu władzy
- ✓ Kolektywizm vs. indywidualizm
- ✓ Wskaźnik unikania niepewności
- ✓ Kobiecość vs. męskość
- ✓ Orientacja krótkoterminowa vs. długoterminowa
- ✓ Powściągliwość vs. pobłażliwość

Kultury zostały scharakteryzowane z perspektywy tych sześciu kategorii i umieszone na skali (od 0 do 100). Wynikiem tych badań i opisu kultur jest dostępne online narzędzie COUNTRY

COMPARISON (PORÓWNANIE KRAJÓW). Teoria ta zakłada, że opis każdej kultury jest względny, co oznacza, że może on istnieć tylko w porównaniu z innymi kulturami. Same liczby na skali nie dają wiele informacji. Dopiero dodanie drugiej kultury lub porównanie z własną pozwala zrozumieć (potencjalne) różnice i ich znaczenie w komunikacji.

KRÓTKI OPIS WYMIARÓW KULTURY

✓ **Wskaźnik dystansu władzy** opisuje stosunek kultury do hierarchii wewnątrz grupy i (potencjalnych) nierówności wśród jej członków i członkiń. W kulturach z wysokim wskaźnikiem dystansu władzy ludzie akceptują nierówności, co jest widoczne w silnej hierarchii społecznej, zarządzaniu odgórnym w szkołach, na uniwersytetach i w miejscach pracy. Decyzje często podejmowane są przez osoby postawione wyżej w hierarchii (ze względu na wiek, płeć, wykształcenie itp.). W kulturach z niskim wskaźnikiem dystansu władzy relacje pomiędzy członkami i członkiniami grupy są zazwyczaj bardziej egalitarne: dzieci mogą dyskutować z rodzicami, uczennice mogą otwarcie nie zgadzać się z nauczycielami, a w pracy opinia każdej osoby, bez względu na zajmowane stanowisko, jest tak samo ważna.

✓ **Kolektywizm vs. indywidualizm** odnosi się do stopnia integracji jednostki z grupą oraz znaczenia więzów między członkiniami i członkami grupy. W społeczeństwach indywidualistycznych duże znaczenie przykładu się do osobistych osiągnięć i potrzeb jednostki oraz jej prawa do samostanowienia. Społeczeństwa kolektywistyczne natomiast kładą większy nacisk na znaczenie relacji i lojalności wewnątrz grupy, a jednostki są traktowane jako element składowy grupy. and loyalty and individuals are considered as a part of the group.

Teoria ta zakłada, że opis każdej kultury jest względny, co oznacza, że może on istnieć tylko w porównaniu z innymi kulturami

Opisuje stosunek kultury do hierarchii wewnątrz grupy i (potencjalnych) nierówności wśród jej członków i członkiń

Odnosi się do stopnia integracji jednostki z grupą

Teoria wymiarów kulturowych jest ramą wykorzystywaną do zrozumienia różnic kulturowych, w celu dostosowania sposobów prowadzenia biznesu do norm i zachowań partnerów

☑ **Wskaźnik unikania niepewności** opisuje podejście społeczeństwa do niepewności przyszłości, akceptacji wydarzeń losowych oraz potrzeby kontroli. Wysoki wskaźnik unikania niepewności wskazuje na niską tolerancję dla niepewności, niejednoznaczności i obawy przed podjęciem ryzyka. Nieznajomość przyszłości jest minimalizowana min. poprzez ścisłe reguły i przepisy prawa. Niski wskaźnik unikania niepewności wskazuje z kolei na wysoką tolerancję dla niepewności, niejednoznaczności i gotowość podejmowania ryzyka. Losowe wydarzenia są szerzej akceptowane, a zasady i przepisy luźniejsze.

☑ **Kobiecość vs. męskość** opisuje znaczenie społeczne sukcesu i stosunek do równości płci. Kultury męskie są napędzane przez rywalizację, osiągnięcia i sukces - celem jest bycie najlepszym, w szkole, w pracy, w życiu prywatnym. W kulturach kobiecych wyznacznikiem sukcesu jest jakość życia. Społeczeństwo charakteryzuje dbałość o innych, a wyróżnianie się z tłumu nie jest przedmiotem podziwu.

☑ **Orientacja krótkoterminowa vs. długoterminowa** odnosi się do postrzegania horyzontu czasowego i planowania działań. Orientacja długoterminowa wykazuje koncentrację społeczeństwa na przyszłości, podkreślając wartość wytrwałości w dążeniu do celu, uporu i długofalowych rezultatów działań podejmowanych przez jednostki. Orientacja krótkoterminowa koncentruje się głównie na najbliższej przyszłości, kładąc większy nacisk na teraźniejszość. Społeczeństwa zorientowane krótkoterminowo podkreślają znaczenie szybkich rezultatów i przywiązują wagę do tradycji.

☑ **Powściągliwość vs. pobłażliwość** opisuje stopień kontroli impulsów i pragnień przez społeczeństwo. W kulturach pobłażliwych istnieje społeczna akceptacja dla cieszenia się życiem i zabawy, podczas gdy w kulturach powściągliwych społeczeństwo tłumi gratyfikację potrzeb i reguluje ją poprzez normy społeczne.

Teoria Hofstede powstała ponad 40 lat temu na podstawie badań przeprowadzonych w dużych firmach, które nie odzwierciedlają różnorodności społeczeństwa. W dzisiejszych czasach, kiedy ludzie dużo podróżują i nawiązują liczne kontakty, może wydawać się ona nieaktualna. Niemniej jednak nadal stanowi punkt wyjścia w wielu kursach orientacyjnych, w biznesie, w dyplomacji i może być początkiem odkrywania różnic kulturowych. Ponownie należy podkreślić, że teoria ta nie zawiera w sobie osądu i podziału na "lepsze" i "gorsze" kultury. Interakcja z kulturami innymi niż nasza własna, rozwija także świadomość różnych aspektów własnej kultury, które niejednokrotnie pozostają nieuświadomionymi. Bez kontaktu z innymi kulturami nie dostrzegamy różnic i podobieństw międzykulturowych. Proces ten, uwzględniający dynamikę kultury, opisany jest w Modelu Rozwoju Wrażliwości Międzykulturowej.





MODEL ROZWOJU WRAŻLIWOŚCI MIĘDZYKULTUROWEJ

Model Rozwoju Wrażliwości Międzykulturowej (Developmental Model of Intercultural Sensitivity - DMIS) opracowany przez Milтона J. Bennetta jest teorią wyjaśniającą, w jaki sposób ludzie doświadczają i radzą sobie z różnicami kulturowymi. Zakłada on, że postrzeganie kultury może zmieniać się wraz ze zdobywanym doświadczeniem i stawać się bardziej złożonym, budując tym samym potencjał wykorzystania komunikacji w edukacji międzykulturowej. Początkowe rozpoznanie, w jaki sposób doświadczane są różnice kulturowe, stanowi podstawę wyboru odpowiednich narzędzi i dostosowania programu szkolenia lub lekcji do potrzeb grupy odbiorców i odbiorczyń, tak aby rozwój kompetencji następował wzdłuż kontinuum.

DMIS opisuje potencjalne sposoby odbierania różnic kulturowych oraz drogę od „etnocentryzmu”, czyli patrzenia na inne kultury przez pryzmat własnej do „etnorelatywizmu”, czyli uznania równości różnych kultur i akceptacji różnych sposobów postrzegania rzeczywistości dookoła nas. Model ten stanowi kontinuum sześciu etapów wrażliwości międzykulturowej. Stopnie etnocentryczne charakteryzuje tendencja do unikania różnic kulturowych, a stopnie etnorelatywistyczne - do poszukiwania różnic kulturowych.

Etnocentryzm – doświadczanie własnej kultury jako centralnej dla rzeczywistości i adekwatnej dla wszystkich ludzi; podtrzymuje założenie o wyższości własnego światopoglądu nad innymi.

Postrzeganie kultury może zmieniać się wraz ze zdobywanym doświadczeniem i stawać się bardziej złożonym

Droga od „etnocentryzmu”, czyli patrzenia na inne kultury przez pryzmat własnej do „etnorelatywizmu”, czyli uznania równości różnych kultur i akceptacji różnych sposobów postrzegania rzeczywistości dookoła nas

Etapy etnocentryzmu:

- ☑ **Zaprzeczenie** – doświadczanie własnej kultury jako jedynej prawdziwej. Może ono wynikać z życia w izolacji lub separacji społecznej i zakłada, że osoby na etapie zaprzeczenia nie miały okazji zobaczyć lub doświadczyć innych kultur. W dzisiejszych czasach taka sytuacja wydaje się być prawie niemożliwa, ale częściowa izolacja nadal może mieć miejsce. Czasami ludzie mogą celowo budować bariery oddzielające ich od innych, których chcą trzymać na dystans (np. getta).
- ☑ **Obrona** – dostrzeganie różnic kulturowych i walka z nimi, która niejednokrotnie jest pierwszą reakcją. Na tym etapie różnice kulturowe są postrzegane jako zagrożenie, a własna kultura jako jedyna słuszna i wartościowa. Osoby na etapie obrony dzielą świat na „nas” i „ich” oraz postrzegają inne kultury jako gorsze i mniej wartościowe niż ich własna.
- ☑ **Minimalizacja** – pomniejszanie znaczenia różnic kulturowych w relacjach i komunikacji. Na tym etapie różne elementy własnej kultury (jak wartości, normy, zachowania) są postrzegane jako uniwersalne, mające zastosowanie w każdym kontekście kulturowym. Często podkreśla się fakt, że „wszyscy jesteśmy ludźmi” i na wszystkie nasze potrzeby można odpowiedzieć w ten sam sposób.

Etapy etnocentryzmu			Etapy etnorelatywizmu		
Zaprzeczenie	Obrona	Minimalizacja	Akceptacja	Adaptacja	Integracja

Etnorelatywizm – rozpoznanie i szanowanie różnic kulturowych, które nie są uznawane za zagrożenie, ale za drogę rozwoju. Własna kultura jest doświadczana w kontekście innych kultur. Etapy etnorelatywizmu:

- ☑ **Akceptacja** - uznanie różnic kulturowych, akceptacja odmiennego zachowania i rozumienie stojących za nim wartości. Nie oznacza to, że ludzie na tym etapie zgadzają się z innymi kulturami, ale różnice nie są oceniane w oparciu o etnocentryczny i hierarchiczny światopogląd. Ludzie akceptują, że ich światopogląd jest jednym z wielu, nie lepszym i nie gorszym od innych.
- ☑ **Adaptacja** - posiadanie doświadczenia funkcjonowania w różnych kulturach i dodawania wybranych elementów różnych światopoglądów do własnej kultury. Na tym etapie kultura nie jest postrzegana jako coś stałego, a bardziej jako proces. Akceptacja oznacza rozszerzenie własnej kultury, a nie jej porzucenie lub zamianę. Centralnym elementem adaptacji jest empatia, czyli zdolność do zrozumienia innych poprzez przyjęcie ich perspektywy. Na tym etapie ludzie mogą dostosować sposób komunikacji do różnych kontekstów i w ten sposób zwiększyć jej efektywność.
- ☑ **Integracja** – nieustanne dostosowywanie się do zmieniających się realiów i sytuacji. Na tym etapie ludzie posiadają umiejętność oceny różnych sytuacji i światopoglądów z jednej lub kilku perspektyw kulturowych i nie należą do żadnej z nich. Osoby na tym etapie są na marginesie wszystkich kultur i dlatego tworzą własne realia funkcjonowania. Może to być bardzo niekomfortowe miejsce (jeśli ludzie nie przyjmą odpowiedzialności za rzeczywistość, którą

tworzą), ale może to być także bardzo wpływowy stan. Osoby na etapie integracji doskonale spełniają się w roli min. mediatorów kulturowych.

DMIS może być dobrym punktem wyjścia do budowania programów edukacyjnych rozwijających wrażliwość międzykulturową. Model nie musi być ściśle interpretowany w kategoriach etapów; można go również postrzegać jako różne strategie radzenia sobie z odmiennością kulturową, które są stosowane wymiennie w zależności od okoliczności zewnętrznych i możliwości osobistych.

2. KOMPETENCJE W ZAKRESIE KOMUNIKACJI MIĘDZYKULTUROWEJ

Kompetencje międzykulturowe to umiejętność rozpoznawania sposobu, w jaki kultura wpływa na zachowanie osób, oraz możliwość dostosowania własnego stylu komunikacji do rozmówców - bez rezygnacji z własnej autentyczności. Jako kompetencja edukacja międzykulturowa może być celowo rozwijana, a proces jej rozwoju może być zaplanowany, zarówno przez osobę uczącą się, jak również prowadzącą proces edukacji. Sama kompetencja rozumiana jest jako zdolność do zrobienia czegoś dobrze i obejmuje wiedzę, postawę i zachowanie.

Kompetencja rozumiana jest jako zdolność do zrobienia czegoś dobrze i obejmuje wiedzę, postawę i zachowanie

Proces rozwijania kompetencji międzykulturowych może obejmować:

- ☑ Wiedzę o ważnych faktach dotyczących miejsca (historia, geografia)
- ☑ Zrozumienie etykiety i zachowań uznawanych za faux pas
- ☑ Rozumienie sytuacji z perspektywy lokalnej
- ☑ Krytyczne rozumienie różnych światopoglądów

Autorzy "Autobiografii spotkań międzykulturowych" (Rada Europy 2009) proponują następujący model kompetencji międzykulturowych opisujący elementy, które można rozwijać, aby być "wyposażonym" do spotkań międzykulturowych.

Wiedza i umiejętności dotyczące funkcjonowania grup społecznych, zarówno własnych, jak również innych oraz tożsamości społecznych. Nie muszą one odnosić się do konkretnej kultury, ale zakładają ogólne rozumienie jej podstawowych funkcji. Mogą one obejmować:

- ✔ **wiedzę o innych ludziach** – fakty dotyczące kraju lub regionu, z którego pochodzą spotykane osoby, ale także czynniki, które wpływają na ich zachowania i światopogląd;
- ✔ **wiedzę o procesach społecznych** - zrozumienie, jak ludzie funkcjonują na poziomie grupy i jednostki. Wiąże się to ze świadomością własnych przekonań, stereotypów i uprzedzeń;
- ✔ **świadomość własnej kultury** - krytyczne postrzeganie własnej kultury w porównaniu z innymi;
- ✔ **umiejętności interpretowania i łączenia faktów** – możliwość interpretowania i rozumienia znaczenia dokumentów lub wydarzeń z innych kultur;
- ✔ **krytyczna świadomość kulturowa** - świadomość własnych wartości i ich wpływu na interakcje z innymi ludźmi.

:

Postawy i uczucia:

- ✔ **uznawanie tożsamości innych osób** - dostrzeganie różnic między ludźmi i akceptowanie różnych wartości i światopoglądów;
- ✔ **szacunek dla różnorodności** - rozumienie innych, uznawanie ich tożsamości i powstrzymywanie się od umieszczania ich w z góry założonych pudełkach. Jest on rozumiany jako gotowość do relatywizowania własnych wartości, przekonań i zachowań, bez wstępnego założenia, że są one jedynymi słusznymi;
- ✔ **empatia** - umiejętność przyjęcia perspektywy innej osoby, zrozumienia jej myśli, uczuć, opinii i motywów, bez założenia, że istnieje tylko jeden sposób poradzenia sobie w danej sytuacji;
- ✔ **samoświadomość** – umiejętność zidentyfikowania i nazwania pozytywnych i negatywnych emocji związanych z wiedzą i zachowaniami;
- ✔ **tolerancja dla niejednoznaczności** - akceptowanie złożoności świata oraz umiejętność konstruktywnego radzenia sobie z nim. Jest to umiejętność uchwycenia pomysłów, uczuć i intencji innych ludzi, zaakceptowanie faktu, że może istnieć wiele perspektyw i interpretacji każdej sytuacji, ale także okazanie prawdziwego zainteresowania tym, co czują inni ludzie i jak postrzegają sytuację.

Zachowania:

- ☑ **elastyczność** – dostosowanie własnych zachowań do nowych sytuacji i do oczekiwań innych ludzi;
- ☑ **wrażliwość** - umiejętność rozpoznawania komunikatów werbalnych i niewerbalnych oraz ustalania wspólnych zasad właściwych dla komunikacji międzykulturowej.

W procesie rozwijania kompetencji międzykulturowych ważne jest rozwijanie świadomości własnej kultury

W procesie rozwijania kompetencji międzykulturowych ważne jest rozwijanie świadomości własnej kultury, która nie jest tak oczywista, jak może się wydawać. Własna kultura jest naturalnym ekosystemem, w którym funkcjonujemy, najczęściej od urodzenia, i bez świadomej interakcji z osobami z innych kultur rzadko o niej myślimy, a jeszcze rzadziej ją analizujemy. Nie musimy bowiem zastanawiać się nad normami i oczekiwanymi zachowaniami, gdy jesteśmy nimi otoczeni. Refleksja na temat różnic może pojawić się dopiero, gdy przyjrzymy się własnej kulturze w lustrze innej. I nie zawsze odbicie będzie takie samo. Świadomość własnej kultury umożliwia rozpoznanie i zaakceptowanie różnic oraz rozwija umiejętność ich konstruktywnego wykorzystania.

3. WSPIERANIE EDUKACJI MIĘDZYKULTUROWEJ

Mówienie o facylitacji (prowadzeniu) procesu edukacji zakłada, że osoba ucząca się bierze odpowiedzialność za własny proces uczenia się. Rolą osoby facylitującej nie jest dostarczanie wiedzy, ale zachęcanie osób uczących się do zadawania pytań i szukania odpowiedzi, dzielenia się wiedzą, rozwijania krytycznego myślenia i ciekawości. Odpowiedzialność osób uczących się jest jedną z fundamentalnych zasad edukacji pozaformal-

nej, a rolą osoby facylitującej jest wspieranie osób uczących się na ich drodze rozwoju. Jednak trenerzy i facylitatorki wnoszą do procesu uczenia się osobiste cechy, wiedzę, umiejętności, postawy i wartości, własne zainteresowania i doświadczenie kulturowe. Z tego powodu przygotowując i prowadząc procesy uczenia się międzykulturowego, warto zwrócić uwagę na pewne aspekty.

UWZGLĘDNIENIE MIKRO I MAKRO KONTEKSTU

Uczenie się międzykulturowe nie jest skupione na jednostkach, ale na grupach ludzi lub szerzej na całym społeczeństwie. Mówienie o kulturze nie powinno ograniczać się do opisywania tradycji i obchodów różnych świąt, ale uwzględniać lokalny i międzynarodowy kontekst społeczno-polityczny, rzeczywistość społeczną i historię, która może być pomocna w zrozumieniu powodów, dla których ludzie zachowują się w określony sposób i wartości, jakie za tym stoją.

ŚWIADOMOŚĆ WŁASNEJ KULTURY I ODKRYWANIE RÓŻNIC

Odkrywanie i akceptowanie różnorodności świata (lub różnorodności grupy) zaczyna się od świadomości własnej kultury. Uczenie się międzykulturowe to nie tylko okazja do poznania ludzi o odmiennych doświadczeniach kulturowych, ale także uczenie się o sobie samej. Często uczenie się międzykulturowe rozumiane jest jako wiedza o tym, co należy, a czego nie należy robić w interakcji z różnymi kulturami, tymczasem sięga ono znacznie głębiej. Uczenie się międzykulturowe obejmuje zrozumienie, w jaki sposób warunki społeczne, ekonomiczne i polityczne wpływają na zachowania ludzi, co pomaga w próbie zrozumienia ich światopoglądu.

AKTYWNE WSPIERANIE ZMIAN SPOŁECZNYCH

Uczenie się międzykulturowe ma na celu nie tylko celebrowanie różnorodności, ale także zmniejszanie nierówności i wspieranie zmian społecznych. Poznając różne kultury, ich historię i realia, możemy również rozwijać świadomość dyskryminacji, nierówności i niesprawiedliwości wobec tych grup. Możemy

Trenerzy i facylitatorki wnoszą do procesu uczenia się osobiste cechy, wiedzę, umiejętności, postawy i wartości, własne zainteresowania i doświadczenie kulturowe



odkryć, które kultury dominują, a które nie są szeroko obecne i zrozumieć przyczyny tego stanu rzeczy, aby następnie podjąć działania na rzecz zwiększania sprawiedliwości społecznej.



NIEUSTANNY PROCES

Kultura jest dynamiczna i dostosowuje się do zmian społecznych, politycznych i ekonomicznych. Poznawanie kultur jest procesem ciągłym, trwającym całe życie. Wraz ze zdobywanym doświadczeniem i rozwijanymi kompetencjami zmieniamy nasz światopogląd, ale zmienia się też rzeczywistość dookoła nas. Uczenie się międzykulturowe polega na poszukiwaniu nowych sposobów rozwijania kompetencji, zdobywaniu wiedzy o współczesnych sytuacjach, rozumieniu dynamiki zmian i stawianiu czoła złożoności sytuacji.



SPÓJNOŚĆ

Trenerki i facylitatorzy procesów uczenia się międzykulturowego powinni na co dzień prezentować kompetencje, do rozwijania których zachęcają inne osoby. Ważne jest, by zachować spójność pomiędzy słowami, a własnymi zachowaniami i postawami, zarówno w życiu prywatnym, jak i w przestrzeni edukacyjnej. Kiedy będziemy zachęcać osoby uczące się do odkrywania różnic, zadawania pytań i pozostawiania ciekawymi, będą oni oczekiwać tego również od nas. W przestrzeni edukacyjnej może to również oznaczać reagowanie na wszelkie dyskryminujące komentarze i zachowania. Dla wszystkich musi być jasne, że nie ma zgody na rasizm, uprzedzenia czy jakkolwiek formę dyskryminacji. Elastyczność i reagowanie na uprzedze-

nia wyrażane przez osoby uczestniczące podczas lekcji czy szkolenia lub budowanie programu kolejnego spotkania w odpowiedzi na usłyszane komentarze jest sposobem na osiągnięcie celów nauczania, z uwzględnieniem potrzeb i aktualnej sytuacji grupy.

W facylitacji procesu uczenia się międzykulturowego pomocna może być wiedza o prawach człowieka, a także o stereotypach, uprzedzeniach i dyskryminacji. Uczenie się międzykulturowe wspiera uznanie, że prawa człowieka dotyczą wszystkich istot ludzkich, bez względu na pochodzenie kulturowe oraz na wciąż istniejące nierówności. Wiedza o prawach człowieka gwarantuje, że edukacja międzykulturowa wspiera równość i ochronę przed wszelkimi formami dyskryminacji. Perspektywa międzykulturowa wymaga uznania, że rzeczywistość jest wieloraka, złożona, dynamiczna i zmienna. Własne doświadczenie i przekonania działają jak soczewki kulturowe, przez które można postrzegać świat. Zrozumienie pluralizmu społeczeństwa oznacza uświadomienie sobie ograniczeń własnej perspektywy w interakcji z innymi osobami.

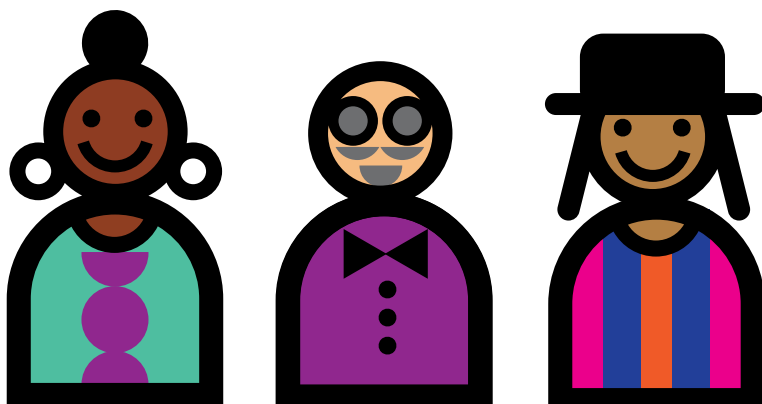
Otwartość i tolerancja trenera lub facylitatorki ułatwiają pracę z grupą i prowadzenie edukacji międzykulturowej. Oznacza to umiejętność radzenia sobie z niepewnością nowych sytuacji, ale także zgodę na różne wartości, normy i światopoglądy. Obejmuje zdolność do zrozumienia, że istnieje więcej niż jeden możliwy i poprawny zestaw wartości, postaw i przekonań, ale nigdy nie oznacza zgody na działanie wbrew ludzkiej godności i łamanie praw człowieka.

Oprócz wiedzy i postawy umiejętnością, którą mogą rozwijać facylitatorzy lub trenerki uczenia się międzykulturowego, jest empatia, a dokładniej empatia poznawcza, która polega na zdolności do zrozumienia stanu psychicznego innej osoby i tego, co może ona myśleć w określonej sytuacji. Przyjmuje się, że najpierw trzeba zrozumieć czyjąś sytuację, pozycję, pochodzenie i wartości, aby w kolejnym kroku zrozumieć jej uczucia w danej sytuacji. Empatia nie przychodzi tak łatwo, jak mogłoby się wydawać. Aby wyjść poza własne wyobrażenie, co dana

W facylitacji procesu uczenia się międzykulturowego pomocna może być wiedza o prawach człowieka, a także o stereotypach, uprzedzeniach i dyskryminacji

Otwartość i tolerancja trenera lub facylitatorki ułatwiają pracę z grupą i prowadzenie edukacji międzykulturowej

Empatia poznawcza polega na zdolności do zrozumienia stanu psychicznego innej osoby i tego, co może ona myśleć w określonej sytuacji



osoba czuje w tej sytuacji należy zadawać pytania, zbierać informacje, aktywnie słuchać, aby jak najbardziej zbliżyć się do zrozumienia jej uczuć i potrzeb.

4. GRA JAKO NARZĘDZIE WSPIERAJĄCE ROZWIJANIE

KOMPETENCJI MIĘDZYKULTUROWYCH

Pomysł na grę Culture Crossover zrodził się w odpowiedzi na ograniczoną ilość narzędzi wspierających edukację międzykulturową, stwarzających przestrzeń do rozwijania krytycznego myślenia i rozumienia różnych perspektyw i światopoglądów. Wiele narzędzi stosowanych w pracy z młodzieżą i dorosłymi opiera się na symulacji i umieszcza osoby uczestniczące w abstrakcyjnej kulturze, która niekoniecznie ma związek z rzeczywistością. Z drugiej strony istnieje wiele narzędzi i metod mających na celu podkreślanie podobieństw między kulturami lub przekazanie wiedzy o poszczególnych kulturach. Większość z nich nie wychodzi poza perspektywę etnocentryczną i nie rozwija umiejętności dostrzegania i rozpoznawania różnic. Ideą przewodnią gry było wykorzystanie nieporozumień międzykulturowych, które mogą pojawić się w momencie kontaktu z osobami z różnych kultur.

Zwiększająca się różnorodność kulturowa w różnych miejscach pracy, nauki i życia wymaga umiejętności dostosowania się do nieznanych sytuacji oraz wypracowania sposobu produktywnego i współżycia z osobami z różnym doświadczeniem kulturowym. Rozwój wrażliwości międzykulturowej może być sposobem na przekroczenie granicy etnocentryzmu i przejście do etnorelatywizmu, który akceptuje różne sposoby organizacji otaczającego nas świata, zwane kulturą.

Gra opiera się na teorii Modelu Rozwoju Wrażliwości Międzykulturowej oraz teorii Wymiarów Kultury opisanych w rozdziale drugim. Ma ona formę podróży przez różne kraje, której celem

jest jak najszybsze dotarcie do mety. Podczas gry osoby uczestniczące muszą odpowiadać na pytania i stawiać czoła wyzwaniom, aby zdobywać odznaki, niezbędne do przekroczenia granicy i kontynuowania podróży. Odznaki można otrzymać odpowiadając na karty kultury lub karty ciekawostek.

Karty kultury zostały stworzone przez przedstawicieli każdej z kultur reprezentowanych w grze. Są to osoby z doświadczeniem migracji, które różnice kulturowe znają z doświadczenia życia w innym kraju. Karty kultury zostały stworzone w oparciu o uogólnienia kulturowe, czyli twierdzenia dotyczące danej kultury, które pozwalają przypuszczać lub przewidywać, jak może zachowywać się przedstawiciel tej kultury. Ich celem jest rozwijanie rozumienia etykiety, zachowań oczekiwanych i zabronionych, rozumienia sytuacji z perspektywy lokalnej oraz krytycznego rozumienia różnych światopoglądów. Odpowiedzi odwołują się często do wymiarów kultury i są próbą wyjaśnienia sytuacji i wartości stojących za opisanym zachowaniem. Mogą być one traktowane jako sugestie i dobrze, jeśli w trakcie gry osoby uczestniczące same zdecydują, czy udzielona odpowiedź była bliska zaproponowanej. Z pewnością nie należy ich traktować jako jedynej poprawnej odpowiedzi. Karty kultury powinny zachęcać do dyskusji i refleksji na temat różnych światopoglądów, wartości i przekonań. Niektóre z kart kulturowych dotyczą etykiety i mogą być wskazówkami, jak uniknąć faux pax.

Karty ciekawostek stanowią uzupełnienie kart kultury, podając fakty i informacje dotyczące geografii, historii, zagadnień społecznych i kulturalnych. W kartach ciekawostek zawsze tylko jedna odpowiedź jest poprawna.

Rozwój wrażliwości międzykulturowej może być sposobem na przekroczenie granicy etnocentryzmu i przejście do etnorelatywizmu

Kompetencje międzykulturowe nie oznaczają, że musimy wiedzieć wszystko o danej kulturze. Wskazują natomiast, że jesteśmy świadomi różnic i w interakcji z różnymi kulturami zakładamy, że ktoś może mieć inną perspektywę

Kompetencje międzykulturowe nie oznaczają, że musimy wiedzieć wszystko o danej kulturze. Wskazują natomiast, że jesteśmy świadomi różnic i w interakcji z różnymi kulturami zakładamy, że ktoś może mieć inną perspektywę. Dzięki temu nie przyjmujemy rzeczy jako gwarantowanych, a w komunikacji z osobami z innym doświadczeniem kulturowym szukamy najlepszego sposobu interakcji, który uwzględni perspektywę obu kultur. Komunikacja międzykulturowa nie oznacza konieczności wyboru jednej kultury i dostosowania się jednej osoby lub grupy do zachowań innych. Jest to natomiast umiejętność dostosowania zachowania do potrzeb i norm naszego rozmówcy.

Gra może być wykorzystywana w edukacji formalnej i pozaformalnej, w grupach mono- i wielokulturowych. Warto natomiast pamiętać, że wszystkie te czynniki mogą wpływać na dynamikę gry. W grupach różnorodnych kulturowo, w których obecne są przedstawicielki kultur opisanych w grze, mogą przyjąć one rolę ekspertek z tej kultury i udzielać wyjaśnień i dodatkowych informacji. Może to również sprowokować dyskusję na temat różnic poprzez porównanie różnych kultur. W grupach monokulturowych osoby uczestniczące mogą szukać dodatkowych informacji w Internecie lub trener może udzielić więcej wyjaśnień, jeśli zostanie o to zapytany.

Przed wykorzystaniem gry można przeprowadzić z grupą lekcję lub warsztat na temat kultury w ogóle, tożsamości, stereotypów i uprzedzeń. Podczas gry niektóre osoby grające mogą nie zgadzać się z opisanymi sytuacjami i proponowanymi wyjaśnieniami, zwłaszcza dotyczącymi ich własnej kultury. Dobrze jest pozostawić miejsce na takie różnice zdań i wyjaśnić, że edukacja międzykulturowa skupia się na uogólnieniach, które zakładają, że większość przedstawicieli danej kultury rozpoznaje

Dobrze jest pozostawić miejsce na takie różnice zdań

opisaną sytuację jako znajomą. W każdym kraju znajdą się natomiast osoby, które nie będą postrzegały tej sytuacji jako typowej, ale z dużym prawdopodobieństwem będą one stanowiły mniejszość.

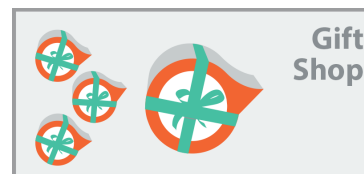
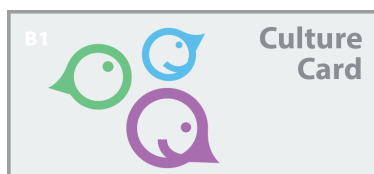
Edukatorki i nauczyciele mogą dowolnie dostosowywać grę do własnych potrzeb. Można wykorzystać tylko niektóre elementy gry, jak karty kultury do omówienia nieporozumień międzykulturowych i szukania różnych strategii radzenia sobie z nimi. Można ją również wykorzystać do nauki geografii lub dyskusji o kwestiach społecznych.

Edukatorki i nauczyciele mogą dowolnie dostosowywać grę do własnych potrzeb

W pracy z osobami z doświadczeniem migracji lub uchodźstwa gra może być częścią treningu orientacji, który rozwija rozumienie kultury kraju przyjmującego.

Może być również wykorzystana jako narzędzie budowania porozumienia pomiędzy osobami z doświadczeniem migracji lub uchodźstwa i społeczeństwem przyjmującym. W takim przypadku obie strony mogą zostać zaproszone do gry i poprzez odpowiedź na pytania budować lepsze zrozumienie światopoglądów, wartości i potrzeb.

W edukacji międzykulturowej gra jako narzędzie pomaga realizować jej cele nie tylko poprzez dostarczanie wiedzy teoretycznej, ale przede wszystkim dzięki uczeniu się przez doświadczenie i emocjonalne zaangażowanie osób uczących się. Gra Culture Crossover stwarza możliwość doświadczenia przez osoby grające sytuacji nieporozumień wynikających z różnic kulturowych oraz uświadomienia sobie, że te same sytuacje i zachowania mogą być różnie interpretowane w zależności od kontekstu kulturowego.



PODZIĘKOWANIA

Dziękujemy wszystkim osobom zaangażowanym w tworzenie gry, zwłaszcza tym, które pracowały nad kartami kultury i podzieliły się z nami własnymi doświadczeniami, by opisać nieporozumienia międzykulturowe. Dziękujemy za świadomość i otwartość do dyskusji na temat obu kultur.

Dziękujemy wszystkim, którzy testowali grę i dawali nam informację zwrotną: podczas warsztatów lokalnych, międzynarodowej wymiany młodzieży, szkolenia i podczas wszystkich nieformalnych spotkań, kiedy chcieliśmy sprawdzić, czy wprowadzane aktualizacje mają sens.

Dziękujemy wolontariuszom i wolontariuszkom, którzy zrobili korektę językową kart kultury. Nie tylko zadbaliście o poprawność języka, ale także zadaliście nam wiele pytań skłaniających do rewizji zawartości merytorycznej gry.

Specjalne podziękowania dla członkiń Grupy Młodzieżowej, które konsultowały grę od samego początku, aż do jej ostatecznej wersji: Maya Binge, Maria Dias, Yeva Hovsepyan, Antigoni Karampali, Viktoria Köhler, Alexa Ramgraber, Julia Schlögl, Łucja Szoja, Martyna Szoja. Jesteście niesamowitymi osobami,

które spędziły z nami rok na generowaniu pomysłów, wprowadzaniu zmian, testowaniu, ponownym wprowadzaniu zmian i testowaniu. Nigdy nie zwątpiliście w proces, a nawet oczekiwaliście więcej, motywując nas do większego zaangażowania. Efekt końcowy to również Wasza zasługa. Jesteście najlepszymi ambasadorkami edukacji międzykulturowej i osobami wspierającymi grę. Wspólnie z Wami stworzyliśmy narzędzie, którym możemy podzielić się z innymi osobami pracującymi z młodzieżą i tym samym wspierać budowę społeczeństwa otwartego na różnorodność.

BIBLIOGRAFIA:

1. Oana Nestian Sandu, Nadine Lyamouri-Bajja, "T-Kit 4 Intercultural learning 2nd edition", <https://pjp-eu.coe.int/en/web/youth-partnership/t-kit-4-intercultural-learning>, (dostęp 31.10.2022)
2. The Developmental Model of Intercultural Sensitivity, Summary by Milton J. Bennett, Ph.D. (Revised 2014), <https://www.idrinstitute.org/dmis/>, (dostęp 31.10.2022)
3. Culture Compass by Hofstede Insights, <https://www.hofstede-insights.com/product/compare-countries/>, (dostęp 31.10.2022)

